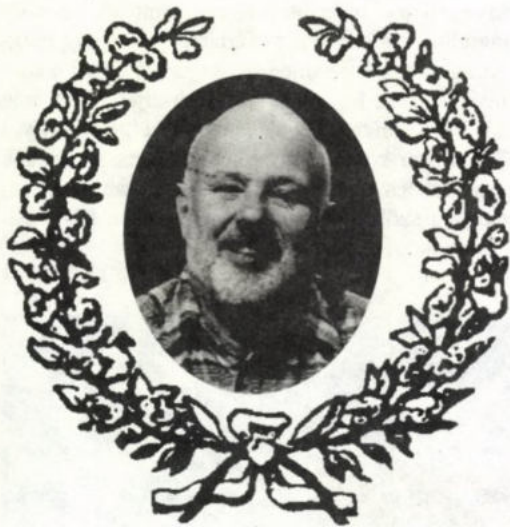

EÖRSI ISTVÁN:

Üzenet
mélyvörös
levélpapíron

Egy tiszteletbeli anarchista és vérbeli nonkonformista

Eörsi István legújabb esszékötetében érezhető rosszállással említi meg a budapesti Marx–Engels szobor lebontását, amit úgy mond „a Belügyminisztérium szívügyének tekintett”. Semmi kétségem sincs afelől, hogy Boross Péter belügyminiszter szívének kedves volt a két baloldali gondolkodó emlékművének eltávolítása. Ám a dolgok a valóságban mégis úgy történtek, hogy a fővárosi liberális képviselők, Eörsi István párttagtársai döntöttek a szobor eltávolításáról, s a Belügyminisztérium csak a liberális akarat érvényesítését biztosította a Jászai Mari téren. Mindezt nem kötözködésképp említtem, hanem kizárólag azért, mert a szobor lebontása ellen tiltakozó gyűlésen éppen Eörsi István mellett álltam, s így tanúja lehettem, amint Eörsi váratlanul szembesülni kényszerült baloldalisága és ellenzékiése bizzar következményeivel. Néhány idős néni a szobor lebontása kapcsán elpanaszolta a „híres frónak”, hogy ebben az új rendszerben hat-hétezer forintos nyugdíjból kényszerülnek megélni: bezeg a szocializmusban, amikor Kádár elvtárs oly példamutatóan gondoskodott a dolgozókról és a nyugdíjasokról... Nehéz pillanat volt, hiszen a Kádár-rendszer börtöneit is megjárt Eörsi harminc esztendőn keresztül a rendszer ellenzékének számított – másfelől mégsem állhat le vitatkozni szegény kisnyugdíjasokkal, akik tudatában „Marx–Engels”, a szociális biztonság és Kádár János egyetlen szétválasztha-

tatlan tömbbé állt össze, melyet legfeljebb egy szociálisan gondoskodó demokrácia robbanthat majd szét hosszú évek munkájával.

E jelenet végképp meggyőzött arról a régi gyanúmról, hogy Eörsi az amúgy is kisebbségbe szorult baloldalon belül is abszolút kisebbségi, akinek bátor és független gondolkodása sok rokonszenvezőre, de vajmi kevés követőre számíthat. A baloldali gondolkodású emberek túlnyomó többsége utólag legalábbis megbocsátó a Kádár-rendszer iránt, ha nem is nosztalgizál utána, mindenestre véletlenül sem szidalmazza: a Kádár-korszak elleni gyűlöletet átengedi az új kurzus híveinek és az elvtelen karrieristáknak. A szociáldemokraták folyamatos kudarcjai pontosan jelzik, hogy a Kádár-rendszer szidalmazására nem lehet baloldali stratégiát építeni Magyarországon. Eörsi István azonban nem politikai stratégiát épít, hanem íróként, esszéíróként és publicistaként az érzelmi hűség és az értelmi kritika életművét hozza létre, melynek az *Üzenet mélyvörös levélpapíron* újabb rokonszenves dokumentuma. Ennek a gondolkodásnak a tagadása a központi motívuma, tagadása minden bornírt vagy akár csak megengedő hazugságnak, kiegyezésnek és beletörődésnek. Baloldalinak, jobboldalinak és „tucatliberálisnak” egyaránt. Eörsi valóban csak ellenzékiként tud baloldali lenni, a baloldaliságban kizárólag a lázadást, az ellenzékiességet, a nonkonformizmust becsüli és fogadja el. Ilyen értelemben akkor is a nyugat-európai balos értelmiségi gondolkodást képviselné Magyarországon, ha hosszú nyugat-berlini tartózkodások és kapcsolatok révén nem lennének személyes kötődései is ehhez a szellemi aurához.

Már első esszéjében kimondja a lényegét, hiszen a világirodalom „legbecesebb üzeneteként” értékeli Ady Endre nevezetes sorait: „Eb ura fakó, Ugocsa non coronat”. Ez a lázadó, nonkonformista, örökké ellenzéki alapállás vezérli ízlését és választásait, melyekben a polgári radikalizmus, a szegényekkel való szolidaritás és a nyugat-európai antikapitalista baloldaliság ötvöződik egymással. A hagyományos polgári radikalizmus elsősorban a nacionalizmus és a klerikalizmus szenvedélyes elutasítását jelenti számára. A „trágyás ugarnak”, amibe szerinte a kommunizmus bukása után visszajutottunk, „mintha vadonatúj volna még a bűze is. Sovinizmusba torkolló nacionalizmus, rasszizmus, koronakultusz, jó ét-

vágú klerikalizmus”. Heves antiklerikalizmusát a pápalátogatás idején kamaszos szenvedélyű kontesztálásban élte ki, és a pápalátogatás ellen tiltakozó anarchista ifjak iránti rokonszenvét e válogatásban is hangsúlyozza. Láthatóan meg sem fordul a fejében, hogy a szerb katonák által megerőszakolt bosnyák nőket az így megfogant gyermekek vállalására, szeretetteljes felnevelésére és a hódítókkal való megbékélésre buzdító pápa valójában olyan totális pacifizmust hirdet, amelyet térségünkben a legbátrabb anarchista kölykök sem igen vállalnának.

E szellemben mély megvetéssel ír arról, hogy a „keresztény” és „nemzeti” jelzőkért a magyarországi ellenzéki pártok is törik magukat. Az SZDSZ-ben, saját pártjában való csalódásában ez ugyanúgy közrejátszik, mint az, hogy egykori barátai a demokratikus ellenzékéből „tucatliberálisok” lettek, akik megalkuvó módon elfogadják a „kapitalizmus farkastörvényeit”. Tamás Gáspár Miklóst az elhíresült Búcsú a baloldaltól nyomán balkáni thatcheristának nevezi. A kapitalizmus iránti ösztönös ellenszenvét látja igazolni a nyugati demokráciák vélt és valódi bűneiben is, melyeket a nyugat-európai baloldali értelmiség érvelésével és stílusában utasít el. Az Öböl-háború, az Észak-Írországot megszálló és terrorizáló brit hadsereg, az amerikai hajléktalanok tragédiája mind-mind arra példa nála, hogy ha a kommunizmus gyűlöletes rendszer is volt, sokkal etikusabbat a nyugati demokráciák sem kínálnak helyette.

A kötet tengelyében mégis az elmúlt évtizedek értékelése áll. Eörsi számára láthatóan ma is 1956, a Kádár-rendszer és Lukács György személye az a profán „szentháromság”, mely a rajongást, az elutasítást és az elutasítva rajongást a legmagasabb hőfokon testesíti meg. Ötvenhatos emlékeit impulzív lényéhez képest feltűnően szemérmes, tartózkodó lírával említi, s a líra mellé Angyal István személyében találja meg a romantikát, a százszor szent forradalom glóriás hősét. Mint örök ötvenhatos, sohasem bocsáthatja meg a Kádár-korszak bűneit és árulását: másfelől a magyar társadalomnak és a nyugati politikuskoknak sem bocsátja meg a Kádár-rendszerrel való kényserű kiegyezést, illetve a Nyugat „amnézias kádárpartiságát”. Illyés Gyula vagy Németh László az ő szemében immár örökre a Kádárral való tisztátalan kompromisszumot jelenti, hasonlóan ahhoz a közel kétszáz íróhoz, akik 1957 őszén aláír-

ták az erősen „kádárpárti” ENSZ-nyilatkozatot. Nincs jobb véleménnyel az 1957. május elsején felvonuló százezrekről sem. Az igazságtételt azért tartja kifejezetten undorítósnak, mert az felmentené a lakosságot a történelmi önvizsgálatától: és ez az érve véletlenül sem rokonítható azzal a közkeletű baloldali állásponttal, amely rossz néven venné, ha az új rezsim vádlottak padjára ültetné a Kádár-rendszert.

Ötvenhat felől közelít a mai szélsőjobb-
oldalhoz is. Az a legsúlyosabb vádja ellenük, hogy szélsőséges hőzöngésüket látva „Kádár a sírjában összedörzsöli csontkezét”, azaz a tájékozatlanok szemében igazolódni látszik, hogy 1956. november 4-e egy ellenforradalmi-szélsőjobboldali terrortól mentette meg az országot. E feltételezés Eörsi számára érthetően egész életművének és életének csődje lenne, ezért rendkívül keményen támad mindenkit, akit egy ilyesfajta hamis látszat felkeltésére képesnek lát. Ebben az összefüggésben válik logikussá, hogy Eörsi István a Kádár-rendszert „végigvigyorogta”, míg a mostani kurzustól szemlátomást szenvedélyesen undorodik. Ötvenhat szentségét az ötvenhatot eltipró rendszer az igazi ötvenhatosok szívében sohasem kezdhetné ki: ötvenhatot csak maguk az ötvenhatosok gyalázzhatják meg, amire Eörsi napjainkban reális veszélyt lát. Bár ellenfelei olykor marxistának nevezik, e tekintetben a forradalmárok egységébe vett romantikus hitét előnyben részesíti azzal a lehetséges marxista magyarázattal szemben, hogy a forradalmi napok múltával a forradalom lumpen, proletár, keresztény középosztálybeli és zsidó értelmiségi szereplőit ismét társadalmi motivációjuk, s nem forradalmi lelkesedésük determinálja.

A hűség és némi romantikus kötődés határozta meg Lukács Györgyhez való viszonyát is. Számomra igazán rokonszenves, hogy „a divatos el-

fogultság, a cinizmus és a debilis gyűlölet” áradatával szemben van bátorsága Lukács György mellett többször és hangsúlyosan kiállni. Másrészt viszont feltűnő, hogy immár szinte semmivel sem ért egyet Lukács hatalmas életművében, s ráadásul a mester erkölcsi helytállásával kapcsolatban is igen komoly fenntartásai vannak. Ha Arany János és Kosztolányi Dezső, vagy Illyés Gyula és Németh László esetében Lukácsénál jóval enyhébb megingásokot sem tud megbocsátani, akkor Lukács esetében talán mégis magyarázatra szorulna a hűség és a „bár nem volt igaza, de azért mégis...” visszatérő attitűdje. Ami még a Bibó Lukácsal összevető tanulmányban is ott érződik: igaz, hogy a koalíciós időkben folytatott vitájukban Lukács erkölcsi vereséget szenvedett, de azért...

Feltehetően a pátosztól és a pozitív hitvallástól való tartózkodása akadályozza meg abban, hogy az akármilyen széles értelemben vett baloldaliság maradandó értékeit felsorolja és kifejtse. Így különösebb indoklás nélkül fejezi ki rajongását a baloldalt jelképező, mitizált személyek (Angyal István, Donáth Ferenc, Lukács György) iránt: ahogy nem sokkal több érvet sorol fel a polgári és „népi” figurákkal szembeni, erendő ellenszere sem. Kádár érthetően kivételt jelent e sorban, tökéletesen érthető tehát, hogy gúnyosan és többféle áthallásra számítva „János királynak” nevezi: nyilván legrosszabb álmában sem szeretné végiggondolni, hogy Kádár János a magyar történelem legplebejusabb vezető politikusa volt.

Stflusa éles és tömör, helyenként akár durvának is nevezhető. E téren igazán demokratikus, kijut belőle Csurkának („ha jól értem parlamenti hablatyolását”), az SZDSZ-nek („demokratikus elkötelezettség nélkül lavírozó szervezet”), Babisznak („József Attilán kicsinyesen bosszút álló”) és az Egyesült Államoknak („a politikát itt

nem kis mértékben a CIA határozza meg”). Irodalmi ítéleteiben éppoly végletes és tekintélyellenes, mint politikai állásfoglalásaiban. Aligha véletlen, hogy Adyn kívül végül összesen két magyar költőről ír fenntartás nélküli elismeréssel és szeretettel. Balogh Attiláról, aki „putrikból jött, első generációs, mankós értelmiségi”, tehát cigány, szegény és mozgássérült költő; és Bókkon Gáborról, akinek korai halálában nagy része volt „a köznapi világ közönyének és brutalitásának”. (Engem egyébként jó pár éve éppen Bókkon mutatott be Eörsinek, így barátomról szóló baráti szavait mélységes lelkifurdalással olvastam.) A tekintélyben minden tekintélyt utálni, az elesettben minden elesettet felkarolni: valahol ez Eörsi gondolkodásának az egyik legfőbb rugója, noha a maga részéről feltehetően túl értelmesnek találná mindezt így kimondani.

Mivel baloldali publicistaként „céhtársa” vagyok Eörsi Istvánnak, végezetül nem tudom megállni, hogy ne tegyek egy nagyképpen általánosító megjegyzést e kötetéből (is) kiolvasható gondolkodásmódjára. Eörsi István tiszteletbeli anarchista és vérbeli nonkonformista: mentes minden előítéletől, amit a párt, a hatalom, a tőke, az egyház vagy az akadémia diktál a konformista többségnek. Néha mégis úgy érzem, mintha bedőlni látszana olyan előítéleteknek, amelyeket viszont a nonkonformizmus sugall saját híveinek. Lehet, hogy a pápa eredetibb szellem, mint sok igyekvő anarchista; lehet, hogy Kádár élete végéig megmaradt rossz lelkiismeretű, de jó szándékú plebejusnak; lehet, hogy egy Kossuth-díjas költő még Bókkon Gabinál is jobb poéta; lehet, hogy Illyés Gyula sem kötött rosszabb kompromisszumokat, mint Lukács György. Az is lehet persze, hogy savanyú a szőlő, és egyszerűen irigylem Eörsi István nonkonformizmusát.

HEGYI GYULA